Олександра Шкуренко

Формування особистості майбутнього вчителя початкових класів як суб'єкта професійної комунікації

Підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, який вільно володіє своїми знаннями, здатний до ефективної праці за фахом на рівні світових стандартів та вимог, готовим до професійного росту, соціальної та професійної мобільності і відповідно до задоволення потреб людини в отриманні відповідної освіти – головна мета педагогічної освіти. У зв'язку з цим в освіті велика увага приділяється формуванню особистості вчителя початкових класів, бо саме він надає базові знання учням. Проблема спілкування в умовах формування майбутнього вчителя початкових класів, як суб'єкта комунікації є однією не з нових проблем, але до цих пір залишилася мало дослідженою. Результати наявних досліджень з проблем комунікації свідчать про те, що вони є одними з найбільш актуальних в контексті сучасної дійсності.

Динаміка суспільного розвитку визначає актуальні потреби, пов'язані із специфікою сучасного процесу комунікації. Сьогодні стає очевидним, що людство розвивається шляхом взаємодії, взаємозв'язку і взаємозалежності. Цей процес охопив різні сфери суспільного життя всього світу. Головним і єдиним суб'єктом цієї взаємодії є людина, яка для забезпечення своєї життєдіяльності вступає у взаємозв'язок з іншими людьми, особливо це стосується навчання.

Система освіти покликана формувати особистість вчителя і відповідати актуальним потребам суспільства. Одним з найбільш важливих аспектів цієї проблеми є формування такої характеристики, як здатність і готовність до педагогічної комунікації, а в цілому мова йде про комунікативно-професійну компетентність як чинник підготовки високо кваліфікованих фахівців.

Проблема комунікативно-професійної компетентності студентів в даний час є віддзеркаленням об'єктивних потреб суспільства в підготовці фахівців. Концептуальною ідеєю дослідження є твердження того, що комунікація і компетентність в сучасному суспільстві взагалі і в підготовці фахівців, зокрема, стає рушійною силою розвитку суспільства і особи майбутнього фахівця.

У сучасному інформаційному суспільстві проблема комунікації є однією з найважливіших. Особливо це стосується освітньої сфери, покликаної забезпечити підготовку людини до життя у світі різноманітних зв'язків,

відносин. Комунікативні можливості особистості в освіті це професійно-педагогічна комунікація як особливий тип активного взаємообміну інформацією у професійній педагогічній діяльності.

Комунікативно-стимуляційна функція педагогічної діяльності пов'язана з великим впливом, що його здійснює на учнів особистісна чарівність учителя, його моральна культура, вміння встановлювати і підтримувати доброзичливі відносини з учнями, власним прикладом пробуджувати їх до активної навчально-пізнавальної, трудової та інших видів діяльності. Ця функція включає прояв любові до дітей, теплоту і турботу про них, що в поєднанні характеризує стиль гуманних взаємовідносин. Функція досить гостро ставить проблему професійного росту вчителя, його сумлінної роботи над підвищенням свого наукового рівня і набуттям рівня моральної досконалості.

Проблеми комунікації, які лежать в основі соціального буття, були предметом особливого інтересу дослідників на різних етапах розвитку наукового знання. Нею, зокрема, займаються такі науки як: соціологія, соціальна психологія, філософія, лінгвістика, психологія, та ін.

Слід сказати, що термін «комунікація» порівняно молодий: він з'явився в науковій літературі на початку XX століття і зараз широко використовується в різних сенсах.

Комунікація спочатку розглядалася в контексті чотирьох загальнотеоретичних побудов – біхевіорізму (Дж. Бі. Уотсон), символічного інтеракціонізму, персоналізму (Н. Бердяєв, Дж. Ройс, Же. Лакруа) і екзистенціоналізму (А. Камю). Найактивніше процеси комунікації почали вивчатися в науковій літературі з другої половини XX століття і здійснювалися на основі діяльнісного підходу. Серйозний внесок до розвитку соціально-психологічних і педагогічних аспектів спілкування і комунікації внесли багато учених: Б. Ананьев, А. Бодальов, І. Зимова, М. Каган, А. Леонтьев, Б. Ломов, Н. Платонов та ін.

Проблема комунікативної компетентності активно розроблялася у науці Ю. Емельяновим, Г. Китайгородською, Е. Пассовим, В. Соколовою, Г. Трофімовою та ін.

Базовими стали праці таких відомих та передових педагогів як Н. Волкова, М. Кларін, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Пєхота, В. Кузь, Н. Побірченко, О. Комар, О. Біди, Л. Ткачук, І. Осадченко, О. Ляшко, В. Лапінського, В. Денисенко та ін.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про постійну увагу до питання формування особистості майбутнього вчителя початкових класів як суб'єкта професійної комунікації.

Насамперед, потрібно відповісти, що ж таке комунікація та її різновид професійно-педагогічна комунікація.

Отже, за Н.П. Волковою [1, 249], комунікація – (лат. communicatio – зв'язок, повідомлення) – специфічний процес взаємообміну інформацією у системах «людина – людина», «людина – комп'ютер», «людина – комп'ютер – людина»; процес самостійного пошуку інформації та її використання з метою самовдосконалення особистості, збагачення її за рахунок інформації.

Комунікативність вчителя – сукупність істотних, стійких властивостей особистості, що сприяють прийманню, розумінню, засвоєнню, використанню і передаванню педагогічної інформації, тобто інформації, спрямованої на навчання й виховання учнів.

Комунікативна поведінка вчителя – організування мовного процесу й відповідної невербальної поведінки вчителя, що впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери педагогічного спілкування, взаємини між учителем та учнями, стиль їхньої діяльності.

Професійно-педагогічна комунікація (лат. communicatio – зв'язок, повідомлення) – система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання професійно-педагогічних відносин.

Педагогічне спілкування вимагає від педагога проникнення у внутрішній світ учня, співпереживання, сприяє розвитку особистості учня, його творчої індивідуальності, інтерпретаторської самостійності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про існування різноманітних підходів до визначення сутності педагогічного спілкування та проблеми використання його у процесі професійної педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Однак спільним у більшості авторів є розуміння, що оволодіння вміннями педагогічного спілкування майбутніми викладачами передбачає створення певних організаційно-педагогічних умов: а) використання наукових ідей і засобів діяльності, які формують відповідне середовище і забезпечують оптимізацію спілкування; б) активізація діяльності всіх учасників педагогічного процесу, розвиток суб'єкт-суб'єктних стосунків у системі взаємодії «вчитель – учень», посилення гуманістичного і творчого підходів до педагогічного спілкування; в) цілеорієнтоване моделювання навчальних ситуацій, на основі яких вирішуються завдання, які послідовно реалізують зміст і цілі спілкування.

Професійно-педагогічна комунікація є основою інтерактивного навчання. В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини працює центр інноваційних технологій навчання. На базі цього центру відбувається підготовка студентів за інтерактивними технологіями навчання. Поступово з кожним курсом студенти набувають знань через інтерактивне навчання: спочатку теорія, методика, потім написання курсових, дипломних, магістерських робіт і завершують своє навчання педагогічною практикою.

Інтерактивне навчання – це специфічна організація навчання, яка сприяє пізнавальній, розумовій, діяльності. Однією з багатьох пріоритетних цілей, які вона реалізує, є створення комфортних умов навчання. Кожен педагог має пам'ятати, що те, як він навчає, так само важливо, як і чого він навчає.

Інтерактивне навчання – це спів навчання, взаємонавчання, де учень і вчитель є рівноправними, різнозначними суб'єктами. Педагог виступає лише в ролі організатора навчального процесу, лідера групи. Він не перебирає на себе розв'язання проблем, які неминуче з'являються у школярів під час самостійного опрацювання теми, а лише допомагає учням повноцінно освоїти матеріал. У зв'язку з цим логічно говорити про застосування інтерактивних форм та методів навчання.

Головна риса інтерактивного навчання – використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань. Їм надається максимальна свобода розумової діяльності при побудові логічних ланцюгів [3, 196].

Інтерактивна діяльність розпочинається із забезпечення такої важливої для формування повноцінного внутрішнього «Я» «ситуації успіху», коли кожна дитина може стверджувати: «Я знаю, я можу!» [6, 24]. Така заява є тільки початком роботи, бо вчитель одразу ж створює ситуацію «дефіциту знань». За таких умов спілкування учень відчуває, що попереднього багажу знань йому замало, і потрібно поповнити свої знання, щоб розв'язати поставлену педагогом проблему. Відповідно виникає ще одна ситуація – «інтелектуальний конфлікт». Вона виражається словами: «Я цього ще не знаю, і мені про це треба довідатись». Через брак інформації учень ставиться в режим пошукової діяльності. У системі інтерактивної роботи педагог виконує роль учасника пошукової діяльності, а не керівника, що нав'язує свій єдино правильний шлях розв'язання того чи іншого завдання.

У сучасному суспільстві навчання можна організувати таким чином, що джерелом знань виступає не тільки вчитель, а й комп'ютер, телевізор, відео. Учні, відповідно, повинні вміти осмислювати отриману інформацію, трактувати її, застосовувати в конкретних умовах; водночас думати, розуміти суть речей, вміти висловити особисту думку. Саме цьому сприяють інтерактивні технології навчання.

Погоджуючись із думками О. Пометун, Л. Пироженко, О. Комар та інших дослідників, ми вважаємо, що суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів. Відбувається колективне, групове, індивідуальне навчання у співпраці, коли вчитель і учні – рівноправні суб'єкти навчання. В результаті організації навчальної діяльності за таких умов у класі створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вчителеві стати справжнім лідером дитячого колективу. Організація інтерактивного навчання передбачає використання дидактичних і рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій, створення проблемної ситуації. Вирішення певних проблем відбувається переважно в груповій формі. Але не слід плутати інтерактивне навчання з груповими формами роботи, які компенсують всі недоліки фронтальної та індивідуальної роботи. Групова форма роботи передбачає навчання однією людиною групи учнів; всі учні групи працюють над одним завданням разом із наступним контролем результатів [5, 14].

Інтерактивні технології передбачають організацію кооперативного навчання, коли індивідуальні завдання переростають у групові, кожний член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, зусилля кожного члена групи потрібні та незмінні для успіху всієї групи. Для роботи за інтерактивними технологіями вчителеві необхідно змінити свої особисті підходи до навчання, а в учнів у такому разі повністю змінюється життя в класі. Тому для роботи за даними технологіями вчителеві необхідна певна підготовка (дидактична, моральна). А учням, як і вчителеві, треба звикнути до них. Свою роботу вчителеві слід починати з простих інтерактивних технологій – робота в парах, малих групах – і переходити до більш складних. Коли у вчителя й учнів з'явиться досвід подібної роботи, то уроки проходитимуть набагато легше, цікавіше, а підготовка до них не забиратиме багато часу [6, 17].

У перспективному баченні інтерактивного навчання важливим є не те, як багато діти знають, а як багато вони дізналися і що робитимуть зі своїми знаннями. Інтерактивні технології поступово входять у повсякденну педагогічну роботу і примушують вчителя замислитися над питанням, які виникають при впровадженні інтерактивних технологій.

Отже, у професійній підготовці студентів педагогічне спілкування відбувається через застосування інтерактивних технологій навчання, також, ґрунтується на міждисциплінарному узагальненні філософських надбань і психолого-педагогічних умінь і навичок спілкування, які на практиці дають змогу розкрити сутність комплексної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до процесу спілкування.

При підготовці вчителів початкових класів впровадження в педагогічний процес інтерактивних технологій, буде позитивно впливати на формування вчителя як суб'єкта професійної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с. (Альмаматер).
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О, Шпак О.Т. Педагогічні технології: навчання. посібник. – К.: Укр. енциклопедія, 1995. – 253 с.
4. Побірченко Н.С. Інноваційні підходи до підготовки майбутніх учителів у контексті реформування системи вищої педагогічної освіти // Рідна школа. – 2003. – № 3. – С. 3–5.
5. Пометун О.І, Комар О.А. Підготовка вчителі початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ, навч. посібник. – Умань: РВЦ «Софія», 2007. – 64 с.
6. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Інтерактивні технології навчання: теорія,

практика, досвід. – К.: «А.П.Н.», 2002.
7. Ярмаченко М.Д. Педагогічний словник. – Київ: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.